

גשר לבוגרי השמה חוץ ביתית חסרי עורף משפחתי

מחקר הערכה

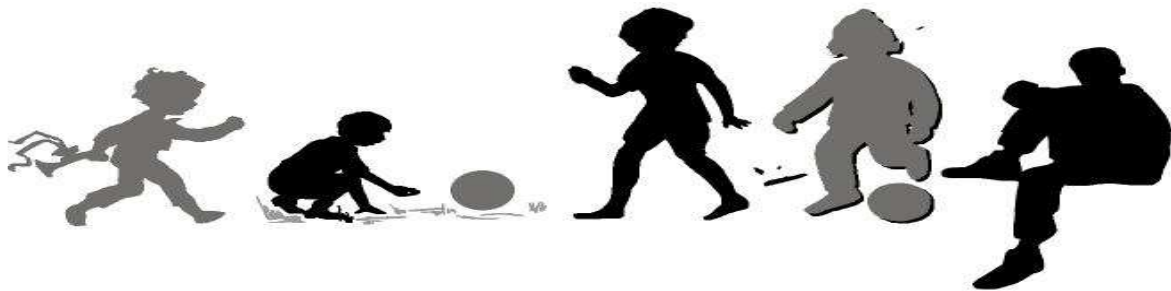
דוח ביניים – דצמבר 2007

רמי בנבנישתי

קבוצת המחקר: בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער

בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית

האוניברסיטה העברית בירושלים

המחקר ממומן על ידי הקרן למפעלים מיוחדים של הביטוח הלאומי ועל ידי אשלים

אני מבקש להודות לעוזרת המחקר גב' אלכס מגנוס ולעמיתי דר' יאיר עמרם

כסלו תשס"ח – דצמבר 2007

רקע

דו"ח זה מסכם ממצאי ביניים של מחקר הערכה הנעשה עבור הקרן למפעלים מיוחדים של הביטוח הלאומי במטרה להעריך את המיזם: **גשר לבוגרי השמה חוץ ביתית חסרי עורף משפחתי**. מיזם זה נועד לפתח רצף מענים שייתן תשובה לצורך בדירה, ליווי, כישורי חיים, הכוונה, הכשרה מקצועית ושילוב תעסוקתי של בוגרי השמות חוץ ביתיות, שאינם יכולים להישען על משפחתם. המיזם כלל מספר מרכיבים ומודלים של התערבות שהעיקריים בהם הם 'הפנימייה כבית', שבה הבוגרים ממשיכים לשהות בפנימייה שלהם, 'פנימייה אזורית', שבה שוהים צעירים ממספר מסגרות השמה חוץ ביתיות או בפנימייה או בדירה מחוץ לפנימייה המקבלת תמיכה לוגיסטית מפנימייה, 'דירות בקהילה', שאינן קשורות לפנימייה, 'תוכנית כישורי חיים', המפותחת עבור מתבגרים בעת היותם במסגרות ההשמה, ו'מעטפת ליווי והכוונה', המיועדת לבוגרי השמה שאינם זקוקים לפתרון דיוור אלא לסיוע אחר.

שיטת המחקר

המטרות של **הערכה מעצבת** זו הן לתאר בצורה שיטתית וביקורתית את מאפייני התוכנית-הלקוחות וההתערבויות בעניינם, ואת השפעת התוכנית על הצעירים ועל השירותים המעורבים. המחקר נועד לספק משוב חוזר לאורך הפעלת תהליך הערכה לשם סיוע בקבלת החלטות הנוגעות להפעלת התוכנית ולהציג המלצות באשר להפעלת תוכניות אלו ודומות לה בעתיד. המחקר מבוסס על שורה ארוכה של ראיונות מובנים למחצה עם מעצבי מדיניות, מקבלי החלטות ואנשי מפתח בשירותים הרלבנטיים, ותצפיות משתתפות בדירות ובישיבות. כמו כן נערכו ראיונות מובנים עם הצעירים המשתתפים בתוכנית ועם המלווים של כל אחד מהם. הראיונות נערכו במספר נקודות זמן-בסמיכות לתחילת המחקר, כששה חודשים מאוחר יותר, כששה חודשים אחר כך ועם העזיבה. דוח ביניים ראשון הוצג בדצמבר 2006, שני ביוני 2007 והנוכחי בדצמבר 2007. בכל אחד מהדוחות התמקדנו במספר סוגיות. בדוח ביניים זה נבחן מספר שאלות:

- א. מאפייני העורף המשפחתי של הצעירים
- ב. מצבם של הצעירים בנקודת הזמן השנייה של המעקב
- ג. צעירים שעזבו את התוכנית מזויות הראייה של הצעירים ושל המלווים

דוח זה מתבסס על נתונים שנאספו על ידי ראיונות טלפוניים עם הצעירים המשתתפים בתוכנית ולאחר העזיבה ועל ידי שאלונים מובנים שמולאו על ידי המלווים של הצעירים.

לוח 1: בסיס הנתונים שבידינו

נשרו מהמחקר	אחרי עזיבה		III	II		I		עפולה
	מלווים	צעירים	צעירים	מלווים	צעירים	מלווים	צעירים	
3	4	6	1	6	9	14	16	

נשרו מהמחקר	אחרי עזיבה		III	II		I		
	מלווים	צעירים	צעירים	מלווים	צעירים	מלווים	צעירים	
3	0	1	0	2	2	6	6	דולב
0	1	2	4	6	7	7	7	חדרה
4	3	3	0	5	5	14	17	חולון
4	2	0	3	5	6	8	9	חיפה
14	10	12	8	24	29	49	55	סה"כ

בבדיקה עולה שמתוך 14 הנבדקים שנשרו מהמחקר שלושה עדיין בתוכנית ומסרבים להשתתף במחקר. כל השאר עזבו את התוכנית. עם חלקם הקשר אבד (החליפו טלפון נייד ולא יצר קשר) וחלקם עזבו את התוכנית ואינם מעוניינים לשמור על קשר ולהתראיין. על ארבעה מתוכם יש לנו מידע מהמלווה.

נציין שלקראת השלב האחרון של המחקר אנו מתכוונים לעשות מאמץ מיוחד לאתר את המידע החסר לגבי כל המשתתפים בתוכנית כדי לערוך את העיבודים המסכמים על בסיס נתונים שלם ומלא ככל הניתן.

ממצאים

א. מאפייני העורף המשפחתי של הצעירים

בדוח הביניים הראשון (דצמבר 2006) דיווחנו על המאפיינים של הורי הצעירים ועל הסביבה שממנה הגיע הצעיר. בדוח זה אנו ממשיכים לעקוב אחר סוגיה זו ומעמיקים בה המטרה להבין עד כמה הצעירים המגיעים לתוכנית הם חסרי עורף משפחתי, לפחות לפי הידע שבידי המלווים. בחלקים הבאים נתאר את כל אחד מההורים ונבדוק עד כמה הוא עשוי לשמש כעורף לצעיר אך נשאל גם האם לכל צעיר יש לפחות הורה אחד היכול להעניק לו עורף משפחתי.

שאלנו את המלווים על הרקע של ההורים, כמיטב ידיעתם.

לוח א1: מאפייני רקע משפחתי לפי דיווחי המלווים (N = 55)

אם	אב	
14.5	23.7	לא ידוע מי, או היכן הוא/היא או אין מידע עליו

נפטר	16.4	21.8
חי בארץ	54.5	58.2
נשוי לאם/אב המשתתף	25.5	25.5
נשוי לאדם אחר	7.3	9.1

בבדיקה נוספת מצאנו שעל שמונה מהצעירים (14.5%) אין מידע כלל על הרקע המשפחתי של זוג ההורים או ששניהם נפטרו.

לוח 2: מאפייני תפקוד הורים (N= 55)

שני ההורים	אחד ההורים בלבד	אם	אב	
14.5	12.7	25.5	25.5	תפקוד תקין
				בעיות בתפקוד ¹
1.8	5.5	5.5	3.6	עבריינות
3.6	11.0	5.5	14.5	סמים/אלכוהול
0	2.5	0	1.8	כלא
9.0	7.3	20.0	10.9	בעיות בריאות קשות
16.4	36.4	40.0	20.0	בעיות כלכליות

בבדיקות נוספות מצאנו שרק עבור 8 צעירים (14.5%) צוין שלשני ההורים אין בעיות תפקוד, ול-7 צעירים נוספים (12.7%) צוין שרק לאחד ההורים אין בעיות תפקוד. לכ-18% מהאבות ולשיעור דומה מהאמהות צוינו יותר מבעיית תפקוד אחת ולגבי קצת פחות מעשירית הצעירים ידוע ששני ההורים סובלים מיותר מבעיית תפקוד אחת.

מהנתונים עולה, שהצעירים הגיעו ממשפחות שברובן אינן שלמות, כרבע מהצעירים יתומים מאם. פחות ממחצית ההורים תוארו כבעלי תפקוד תקין, לרוב האמהות בעיות כלכליות, וכמו כן לחלק מההורים בעיות בריאות- מעל לרבע מהאמהות מתוארות כסובלות מבעיות בריאות קשות.

היחס לצעיר של כ- 41% מהאמהות היה חיובי, אך פחות מרבע מהאבות תוארו כך. רק מקצת ההורים תוארו כאוהבים (13.5% מהאמהות ורק 5.3% מהאבות תוארו כך), וכרבע מהאמהות צוינו כלא יציבות ביחסן לצעיר.

לוח א3: יחס ההורים לצעיר

אם (N = 37)	אב (N= 38)	
		יחס לצעיר ¹
40.5	21.1	חיובי
13.5	5.3	אוהב
13.9	5.3	דואג
13.5	15.8	אינסטרומנטלי
10.8	10.5	אדיש
10.8	13.2	מתעלם
16.2	10.5	מנותק
5.4	5.3	עוין
0	0	אלים
24.3	7.9	לא יציב
13.5	39.5	לא ידוע

¹המדווחים יכלו לסמן יותר מאופציה אחת

בבדיקה נוספת של תמונת המצב המשפחתית (שני ההורים ביחד) עולה שנדירים יחסית המצבים שבהם הצעיר נפגש בגישה חיובית או שלילית מצד שני ההורים. להערכתנו קשה להסתמך על תמונת המצב המתקבלת מהערכות אלו כתשתית להערכה לגבי העורף המשפחתי משום שהמלווים לא ענו על כל השאלות ושיעור המידע החסר רב למדי: בכמחצית מהמקרים לא היה מידע רלבנטי על האב וביותר משליש על האם, כולל כמובן מצבים שבהם האם או האם נפטרו.

ב. מיפוי הסביבה של המשתתף בעת היותו בתוכנית

לוח ב1: מקורות לחץ ותמיכה בסביבת הצעיר (N = 55)

לא ידוע או לא רלבנטי	במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה מסוימת	במידה קטנה	כלל לא	
%	%	%	%	%	%	
						אב
34.5	0.0	10.9	12.7	18.2	23.6	מהווה גורם משמעותי בחיים של המשתתף
32.7	0.0	0.0	10.9	14.5	41.8	מהווה מקור תמיכה חיובי
34.5	0.0	1.8	5.5	9.1	49.1	מהווה מקור למשאבים אינסטרומנטאליים
34.5	0.0	1.8	5.5	12.7	45.5	מהווה מודל חיובי לחיקוי
34.5	0.0	3.6	1.8	9.1	50.9	מציע מסגרת מגורים נורמטיבית
34.5	3.6	1.8	12.7	3.6	43.6	המשתתף מרגיש מחויב לדאוג לו
34.5	1.8	14.5	18.2	9.1	21.8	גורם ללחץ ומתח קשיים רגשיים למשתתף
34.5	0.0	1.8	0.0	14.5	49.1	מקור לקשיים מעשיים (למשל המשתתף צריך לטפל בו)
36.4	0.0	1.8	12.7	5.5	43.6	מסכן את התפתחותו הנורמטיבית של המשתתף
						אם
30.9	14.5	18.2	10.9	7.3	18.2	מהווה גורם משמעותי בחיים של המשתתף
30.9	0.0	9.1	21.8	5.5	32.7	מהווה מקור תמיכה חיובי
34.5	0.0	1.8	5.5	14.5	43.6	מהווה מקור למשאבים אינסטרומנטאליים
30.9	0.0	5.5	20.0	7.3	36.4	מהווה מודל חיובי לחיקוי
32.7	0.0	3.6	7.3	10.9	45.5	מציעה מסגרת מגורים נורמטיבית
30.9	12.7	7.3	21.8	7.3	20.0	המשתתף מרגיש מחויב לדאוג לה

30.9	7.3	16.4	20.0	9.1	16.4	גורמת ללחץ ומתח קשיים רגשיים למשתתף
32.7	5.5	5.5	3.6	12.7	40.0	מקור לקשיים מעשיים (למשל המשתתף צריך לטפל בה)
32.7	3.6	9.1	7.3	9.1	38.2	מסכנת את התפתחותו הנורמטיבית של המשתתף
						אחים / משפחה מורחבת
36.4	14.5	18.2	14.5	9.1	7.3	מהווים גורם משמעותי בחיים של המשתתף
40.0	7.3	10.9	14.5	5.5	21.8	מהווים מקור תמיכה חיובי
40.0	0.0	1.8	12.7	5.5	40.0	מהווים מקור למשאבים אינסטרומנטאליים
40.0	5.5	10.9	5.5	12.7	25.5	מהווים מודל חיובי לחיקוי
40.0	0.0	9.1	5.5	3.6	41.8	מציעים מסגרת מגורים נורמטיבית
36.4	7.3	3.6	18.2	12.7	21.8	המשתתף מרגיש מחויב לדאוג להם
36.4	5.5	5.5	14.5	9.1	29.1	גורמים ללחץ ומתח קשיים רגשיים למשתתף
36.4	3.6	1.8	3.6	9.1	45.5	מהווים מקור לקשיים מעשיים (למשל המשתתף צריך לטפל בהם)
36.4	3.6	3.6	9.1	5.5	41.8	מסכנים את התפתחותו הנורמטיבית של המשתתף

לוח ב1 מצביע על מספר מאפיינים של הסביבה של הצעיר. ניתן לראות שלאבות תפקיד מועט יחסית בחיי הצעירים, הן כמקור לתמיכה והן כמקור ללחץ, רק כרבע (23.6%) מצוינים כגורם משמעותי בחיי הצעיר לפחות ברמה מסוימת. לאמהות תפקיד יותר מרכזי מאשר לאבות (כ- 44% מתוארות כגורם משמעותי לפחות ברמה מסוימת), אך נראה שהן גורמות ללחץ ולקשיים רגשיים, יותר משהן מציעות תמיכה.

לאחאים ולבני המשפחה המורחבת יש מקום מרכזי יותר אף מהאם, ולגבי יותר צעירים הם נתפסים כמקור תמיכה חיובי וכמודל לחיקוי יותר מהאם וגורמים לקשיים וללחץ פחות ממנה. מצאנו שיש רק שני צעירים שהמלווים העריכו שהאב והאם מציעים להם מסגרת מגורים נורמטיביים במידה רבה. בנוסף, הם העריכו שאח או המשפחה המורחבת יכולים להציע מסגרת מגורים נורמטיבית לצעיר נוסף, שהוריו לא יכולים להציע לו מסגרת. לגבי עוד שני צעירים ההערכה הייתה שהמשפחה המורחבת מציעה להם מסגרת מגורים במידה מסוימת. נראה אם כן, שלפחות

מבחינת מסגרת המגורים רוב רובם של הצעירים לא היו יכולים לצפות לקבל תמיכה כזו מבני משפחתם.

כמו כן, רק לגבי צעיר אחד העריכו המלווים שאחד ההורים יכול להעניק לו משאבים אינסטרומנטאליים במידה רבה ולעוד אחד במידה מסוימת. לצעיר נוסף ניתן היה לצפות למשאבים אינסטרומנטאליים במידה רבה מאחיו או מהמשפחה המורחבת.

לאור ממצאים אלו נראה שאנו יכולים לסכם שהצעירים המגיעים לתוכנית הם במידה רבה אלו שעבורם מיועדת התוכנית—צעירים חסרי עורף משפחתי.

ג. צעירים בנקודת הזמן השנייה

במעקב שערכנו אחר צעירים כחצי שנה לאחר הראיון הראשון ראיינו 29 משתתפים שארבעה מתוכם כבר סיימו את השתתפותם בתוכנית בעת הראיון. מתוך הארבעה, לאחד הסתיים זמן השעות המותר והוא הצטער לעזוב, אחד עבר מעפולה לדירה של הצבא בירושלים, אחד עבר למגורים עצמאיים בעיר אחרת לקראת נישואין ומשתתף אחד החליט מיוזמתו כי מיצה את המקום ורצה להתקדם בחיים. שאלנו לגבי הקשר עם התוכנית ושנים מתוכם אמרו שהם בקשר טוב עם הצעירים האחרים, אחד מהם ציין שהוא בקשר טוב עם הצעירים האחרים אך לא עם המלווה ומשתתף אחד אמר שהמלווה מציע לו קשר והוא בינתיים לא ניצל זאת. ארבעתם, גם מי שלא בקשר טוב עם המלווה, מרגישים שאם יצטרכו עזרה יוכלו לקבל אותה.

הצגנו בפני הצעירים שורה של שאלות לגבי נושאים הקשורים בעבודה, צבא, ולימודים. בכל תחום שאלנו מה העזרה שקיבל, האם הייתה עזרה שהיה צריך לקבל ולא קיבל והאם להערכתו התוכנית תעזור לו להשיג את המטרות שלו בכל תחום.

חיפוש עבודה ותעסוקה:

- מתוך 29 הצעירים שראיינו, 9 אינם עובדים, רובם הגדול עקב שירות צבאי או לאומי.
- "לא עובדת כי התגייסתי עכשיו, אני מקווה לעבוד שבוע-שבוע כדי שאני אוכל גם לעבוד בחוץ"
 - "לא עובדת בגלל השירות הצבאי, אין לי זמן הייתי רוצה לעבוד כי חסר לי כסף"
 - "אני בשנה השנייה של השירות הלאומי שלי, אז כרגע אני לא עובדת"

מההערות של כלל הצעירים נראה בעליל שהם מתייחסים לעבודה ברצינות רבה וגם מי שמשרתים מחפשים דרכים להשתלב בעבודה ולו חלקית. כמו כן, ניתן היה להתרשם שהופעל עליהם לחץ מהמלווים בתוכנית למצוא מקומות עבודה. כיום לחמישה יש עבודה מלאה המספקת אותם, 11 עובדים בעבודות זמניות וחלקיות וארבעה מחפשים עבודה.

משרה מלאה ומספקת-

- "התחלתי לעבוד בהוט בקשרי לקוחות זאת עבודה מאוד רצינית ובמשרה מלאה"

- "אני עובד אצל קבלן, בשיפוצים מאוד מרוצה, גם מהקבלן וגם מהעבודה"
- "עובדת כבר שנה במספרה בלפיד ומאוד מרוצה"
- "עובד במפעל של רובוטים כבר 8 חודשים במשרה מלאה"

עבודה זמנית/חלקית-

- "אני עובדת לפעמים בסופי שבוע במספרה שעבדתי בה לפני הצבא, אבל בגלל שאני בבסיס סגור זה לא מסתדר לעבוד הרבה"
- "אני עובדת בחברת סקרים בתל אביב, שלוש פעמים שבוע. זאת עבודה מאוד נוחה לחיילים וזה קרוב לי לבסיס בקריה"
- "אני עובדת בחנות ברעננה, זה נחשב לי עבודה מועדפת, סתם עבודה כדי להתפרנס"
- "עובדת בקפיטריה של האוניברסיטה הפתוחה, לא עבודה מדהימה אבל זה בסדר"

מחפשים עבודה-

- "כרגע אני מחפשת עבודה, סיימתי שירות לאומי לא מזמן ואני רוצה לעבוד להרוויח כסף"
- "בדיוק פוטרתי מעבודה אצל ספק עצמאי של זוגלובק, אני מחפש עבודה, אני עצמאי יודע לשלוח קורות חיים ולקבוע ראיונות, אבל המצב לא משהו פה בצפון, ואני מאוד רוצה עבודה בתחום חינוכי או טיפולי"
- "אני בצבא, אבל קיבלתי אישור עבודה ואני מחפשת עבודה עכשיו"

עבודה- תוכניות לעתיד

- שאלנו את הצעירים על התוכניות שלהם לעתיד בתחום התעסוקה. שישה צעירים לא ידעו במה ירצו לעבוד בעתיד, אך בטווח הקצר רצו לעבוד בעיקר בכדי לחסוך כסף.
- "לא יודעת, ממש לא יודעת, אני רק רוצה שיהיה לי קצת כסף כי מאוד חסר לי אבל לא יודעת במה אני יעבוד"
- "אני רוצה לעשות את העבודה המועדפת שעושים אחרי שירות לחסוך כסף, הכי חשוב זה לחסוך כסף אולי אני יעשה את זה בבית מלון באילת או משהו כזה"
- "אני פשוט לא יודעת, אולי אני אחתום קבע לשנה כדי לחסוך כסף אני צריכה לחסוך כסף, אחרי זה אני לא יודעת אני לא בטוחה במה אני אהיה טובה"

שלושה צעירים אמרו שהם שואפים לפתוח עסק עצמאי בעתיד.

- "מקווה לפתוח במספרה עמדה של קוסמטיקאית כי למדתי את זה יחד עם הספרות"
- "רוצה לפתוח מספרה משלי בעזרה השם"

תשעה צעירים רוצים לעבוד בתחום הדורש המשך לימודים.

- "אני חושבת ללמוד סיעוד ולעבוד כאחות כרגע גם אני צריכה למצוא עבודה בירושלים"
- "מקווה לעבוד בתחום של עסקים ואני גם רוצה ללמוד את התחום הזה"
- "אני רוצה להמשיך בתחום שעסקתי בו בשירות הלאומי של חינוך וטיפול לצעירים יש לי כישרון לכך ואני יודעת שאני אוכל לתרום הרבה אולי אני אהיה חוקר נוער בעתיד זה נראה לי מאוד"
- "אני חושבת בעתיד לעסוק במשהו כמו פסיכולוגיה או הדרכה משהו בתחום הזה"

שישה צעירים רוצים לעבוד בתחום הדורש הכשרה מקצועית.

- "לומדת בקורס למזכירות בכירות ומקווה לעבוד בתחום"
- "אני הולכת ללמוד קוסמטיקה רפואית ואני מאוד רוצה לעבוד בזה"
- "חושבת לעבוד כסוכנת נסיעות כשאני אסיים את הקורס אולי בעתיד בתחום המחשבים"

שאר הצעירים לא ידעו בשלב זה במה ירצו לעסוק בעתיד, צעירים אלו היו בשלבים מוקדמים של שירות צבאי/לאומי או לפני גיוס.

חמישה עשר מהצעירים (כ-52%) ציינו שלא קיבלו עזרה בתחום זה, ששה מתוכם משרתים בשירות לאומי (סך הכל בנקודת הזמן השנייה משרתים שבעה בשירות לאומי) ועוד חמישה בצבא (סך הכל משרתים 12).

- "בינתיים לא קיבלתי עזרה כי לא עבדתי אבל אולי כשאני אסיים את השירות אני יעבוד"
- "פחות הייתי צריכה עזרה בעבודה בינתיים כי אני בצבא ולפני זה עבדתי אבל אם אני אצטרף עזרה יתנו לי"
- "לא ממש קיבלתי עזרה, אני חושב שבקטע הזה אני עצמאי יודע ליזום ראיונות עבודה לכתוב קורות חיים לעזור לעצמי"

השאר ציינו קבלת מיומנויות לחיפוש ולקבלת עבודה (9), מציאת מקום עבודה עבורם (3), מימון קורס מקצועי (3) ועידוד וייעוץ (2).

הקניית מיומנויות לחיפוש ולקבלה לעבודה-

- "קיבלתי עזרה ללמוד איך מחפשים עבודה ודברים כאלו, אבל את העבודה עצמה מצאתי דרך מודעה בעיתון, אני מסתדרת לבד עם זה"
- "ערן עוזר לי לחפש עבודה מציע לי רעיונות שלא הייתי חושבת עליהם של איפה ללכת לחפש ומה כדאי לעשות"
- "מלמדים אותנו פה בקשר לעבודה, איך לגשת לראיון, לכתוב קורות חיים, זה מאוד עוזר"

מציאת מקום עבודה עבור הצעיר-

- "נתנו לי עבודה בפנימיית אהבה עד הגיוס וזה היה טוב כי לא הייתי צריכה לחפש"
- "מדריך מפנימיית אהבה מצא לי את העבודה אז זה הרבה עזרה"

מימון הכשרה מקצועית-

- "אני לומד בקורס שהתוכנית משלמת עליו וזה המון עזרה. אני מקבל מהם את הדחיפה לקריירה שלי"
- "בדולב מימנו לי את הקורס ספרות אצל שוקי זיקרי שמאוד לימד וקידם אותי"

עידוד וייעוץ-

- "הם עודדו אותי לחפש עבודה ולהמשך לנסות"

ששה מתוכם העריכו שהם זקוקים לעזרה נוספת.

- "יכלו לעזור יותר, פחות ללחוץ למצוא עבודה ויותר לבוא איתי ולעזור לי"
- "הייתי רוצה לדעת יותר על איך מוצאים עבודה ודברים כאלו"
- "צריך דירה במקום שבו יש יותר חיים ויש עבודות טובות"
- "הייתי רוצה שיותר יעזרו לי אבל אני לא בן אדם שמבקש עזרה"

בסך הכל 21 מתוך ה-29 (כ-72%) חשו שההשתתפות בתוכנית תסייע להם בעתיד בתחום התעסוקה והעבודה.

- "בזכות התוכנית תמיד תהיה לי עבודה בעתיד בתור מזכירה בכירה"
- "בזה שאני אלמד זה ייתן לי עבודה טובה יותר בעתיד בזכות התוכנית"
- "מקדמים אותי בזה שיהיה לי מקצוע של סוכנת נסיעות"
- "לימדו אותי אך מחפשים עבודה ועכשיו עשיתי את זה כבר לבד"

לימודים:

כמחצית מהצעירים (15) ציינו שאינם לומדים (כמעט כולם בשירות צבאי או לאומי), 8 אמרו שהם לומדים בתחום המקצועי (ספרות, וקוסמטיקה, סוכנות נסיעות, מזכירות ומלונאות), 4 לקראת בגרויות ופסיכומטרי ושניים ציינו שהם לומדים לשם עניין. מעל למחציתם (16) מציינים כתוכניות לעתיד לימודים אקדמיים. באופן לא מפתיע, מספר צעירים רוצים ללמוד בתחום הטיפולי- סיעוד, חינוך לא פורמאלי, עבודה סוציאלית וקרימינולוגיה. חמשה ציינו לימודים מקצועיים (מטפלת בילדים, ספרות וקוסמטיקה). ועוד שניים ציינו השלמת בגרויות כתוכנית לעתיד.

שלושה עשר מהצעירים אמרו שלא קיבלו עזרה – חמישה משרתים בשירות לאומי (מתוך השבעה המשרתים בשירות לאומי בנקודת הזמן השנייה) ושמונה משרתים בצבא (מתוך 12 המשרתים בצבא). רוב מי שקיבלו עזרה (14) קבלו סיוע במימון לימודים והשאר ציינו את העידוד והתמיכה.

עידוד וייעוץ-

- "ערן רוצה שאני אצא לקורסים ושאני אלמד הוא יעזור לי"
- "בטח שיעזרו לי, כבר עוזרים לי ומאוד רוצים שאני אלמד, אני אתייעץ עם ערן ואז נראה אבל בתוכנית ישלמו לי על הלימודים ורוצים שאני אלמד"
- "כרגע עוזרים לי לנסות לברר מה התנאים אני עוד בשלבים ראשוניים"

מימון לימודים-

- "נתנו לי מורה פרטית להשלמת הברגרויות אבל את הפסיכומטרי אני עושה לבד"
- "מממנים לי את הפסיכומטרי ואני חושבת שיעזרו לי גם עם הלימודים של העבודה הסוציאלית"
- "התוכנית משלמת על הפסיכומטרי ואני מניחה שיעזרו גם עם הלימודים האחרים"
- "אמרו לי שישלמו על לימודים שאני רוצה, אז אני ביקשתי להשלים בגרויות"

כמו בתחום העבודה, בולט שהצעירים נדרשים על ידי המלווים להתייחס לנושא זה וברור לצעירים שיש נכונות רבה לסייע להם. למעשה, מתוך 29 הצעירים 27 ציינו שאין להם צורך בעזרה נוספת בתחום זה. מעניינת העובדה שרק 18 (62%) חשבו שההשתתפות בתוכנית תעזור להם להגשים את מטרותיהם בתחום זה. זאת, למרות שכאמור דיווחו על קבלת עזרה ושאיין צורך בעזרה נוספת. הסיבה לכך בדרך כלל היא שהם אינם יודעים מה יהיו התוכניות שלהם בנושא הלימודים.

- "כרגע זה לא ממש נושא שמתעסקים בו כי יש לי זמן לגיוס אבל בעתיד זה יקרה"
- "מקווה שבהמשך אולי הילה ואני נדבר על זה ויעזרו לי להתקבל ללימודים"
- "בגלל הצבא אני לא מתעסק בזה"

שירות צבאי:

במהלך הראיונות רוב המשתתפים שירתו בצבא (12) או בשירות לאומי (7), שמונה נוספים היו כבר אחרי שירות צבאי. רק שניים מאלו שעבורם נושא זה היה רלבנטי ציינו שלא קבלו עזרה. רוב השאר הדגישו תמיכה ותיאומים מול הצבא (13) והשירות הלאומי (6).

תיאומים מול הצבא ותמיכה - 13 צעירים

- "מאוד תמכו בי בעיקר בהתחלה, כשהיה לי ממש קשה והייתי מתקשרת ובוכה לערן כל הזמן, והוא עודד אותי מאוד. היום אני כבר בסדר"

- "מאוד תומכים בי, מדברים איתי על הצבא מתעניינים בי, אבל חוץ מזה לא הייתי ממש צריכה עזרה"
 - "עזרו לי לקבל חייל בודד ותמכו בי. עכשיו זה פחות קשה, אני מדברת עם איריס הרבה על דברים אישיים ושקשה לי"
 - "גם תמכו בי וגם עזרו לי למצוא מקומות טובים מאוד לשירות זה היה מקום טוב בשבילי ולמדתי הרבה"
 - "לערך תמיד יש זמן בשבילי, אני לא מספיקה לפתוח את הפה וכבר ועוזרים לי הכול מצוין"
- איש מהמשתתפים לא חשב שהוא זקוק ליותר. רק אחד מהמשתתפים בצבא (מתוך 11) ושניים מהמשתתפים בשירות לאומי (מתוך 7) חשו שהשתתפות בתוכנית לא תעזור להם להשיג את מטרתיהם בתחום זה.

הקניית מיומנויות של חיים עצמאיים

עשרה צעירים אמרו שהתוכנית עוזרת להם ללמוד איך לנהל משק בית:

- "אני מתקדמת עם זה כי זה כמו לגור בבית רגיל, צריך לבשל ולכבס ולשלם חשבונות אז לומדים"
 - "אני מאוד מתקדמת בזה מאוד, כל העניינים של חשבונות ובישול, זה משהו שממש למדתי פה"
 - "אני חושב שכן, אני מתקדם עם הבישול וניקיון, גם קצת עם חשבונות ודברים של הבית"
 - "מאוד התקדמתי בזה אני יכולה לבשל כמעט הכול וגם למדתי לנהל תקציב לעשות קניות בצורה חכמה"
- שמונה צעירים חשו שהם לומדים בתוכנית את התחום הזה, אבל חסר להם ידע נוסף, בעיקר בנושאים כספיים (חשבונות, תקציב).
- "את הדברים של לכבס לבשל וכאלה אנחנו חייבות ללמוד כי אנחנו צריכות לעשות את זה בעצמנו, דברים של חשבונות וכאלה אנחנו לא לומדים אבל אם אני ארצה לדעת אני אשאל את המדריך תמיד אפשר לשאול אותו"
 - "יש דברים שאני עדיין לא יודעת, כמו מיסים, חסכוניות. הבטיחו לנו שיחה על זה אבל עוד לא קרה, יש בנות שלא יודעות לנהל תקציב, זה נושא ממש חשוב שאנחנו לא מבינים בו"
 - "יש דברים שכבר ידעתי אבל לא כל כך התקדמתי בזה נגיד דברים כמו חשבונות, לבשל אני יודעת אבל פעם אמרו שיהיה חוג בישול בדירה אבל זה לא הסתדר"
 - "כבר ידעתי את הרוב, אבל עניינים כמו חשבונות לא למדנו, ניקיון ובישול כבר ידעתי"

צעירה אחת חשה שאינה מקבלת עזרה בתחום זה.

- "אני לא מרגישה שאני מתקדמת עם זה, נגיד חשבונות וכביסה, לא ממש התקדמתי"

נזכיר, שסוגיית הקושי במיומנויות בתחום הכספי עולה במחקרים השונים הנערכים על ידינו בתחום זה. יש מקום להמשיך ולבחון דרכים נוספות שיבטיחו את ההתקדמות של הצעירים בתחום זה.

תשעה צעירים חשו שאין להם צורך בעזרה בתחום זה משום שהם בקיאים לחלוטין בכל הקשור בניהול משק בית.

- "חייתי לבד לפני אז אני יודעת כבר הכול"
- "האמת שאני ידעתי כבר לפני כי כבר שכרתי דירה לבד בכרמיאל וטיפלתי בהכל לבד ואני יודע כבר"
- "תמיד ידעתי לבד ואני מסתדרת טוב, הייתי מוכנה לחיים עצמאיים"
- "אני כבר יודעת לבד, בטח אני מסתדרת טוב מאוד עם זה"

תמיכה רגשית

רוב רובם של הצעירים (23) חשו שהתוכנית והמלווים עוזרים להם בתמיכה רגשית ונפשית.

- "ערן הוא הבן אדם שאפשר לדבר איתו, הוא פה בשבילי. אבל גם אני יודע לפנות אליו זה מערכת של שני אנשים"
- "אני ממש יכולה לדבר עם המדריכה ויש קשר מאוד טוב ופתוח"
- "יש לי שיחות עם המדריכה כשאני צריכה, אני יכולה לפנות אליה"
- "גלית מאוד נחמדה ועוזרת לי, אני מתייעצת איתה הרבה"
- "כן, בעיקר עם איריס אני מדברת על דברים אישיים ועם ערן על עניינים אחרים"
- "המון, לפני שאני פותחת את הפה כבר עוזרים לי"

שבעה צעירים חשו שאינם מקבלים תמיכה רגשית, חלקם מפני שהם מתקשים לבקש על אף שחשים שאם היו פונים המדריכים היו נענים להם:

- "כן, אם אני צריכה משהו הם פה, אבל נהייתי אדם סגור יותר אני לא כל כך משתפת"
- "אם אני אצטרך יתנו אבל אני בן אדם שקשה לו לפנות ולבקש עזרה אז זה לא קרה עד עכשיו"
- "לא ממש, זה לא שאני ממש מדברת עם ערן על הכול אבל אני יכולה לפנות אליו, אני יותר פונה לחברות"

עם זאת, צעיר אחד משקף תחושה אחרת לחלוטין של מצאנו כמותה אצל צעירים אחרים:

- "אני לא פונה ואני לא חושב שהם רוצים לעזור, אני פונה לפסיכולוג. הם מזויפים כאלה, לא באמת מתעניינים ולא באמת רוצים לעזור, הם ככה שואלים שאלה וממשיכים ללכת, הגישה שלהם זה לזרוק אותו למים והוא כבר יסתדר, אבל לפעמים אני ממש כמעט טובע"

האם אתה זקוק לעזרה נוספת מהתוכנית

20 צעירים ענו שאינם זקוקים לעזרה נוספת. מתוך שמונה צעירים שהיו זקוקים לעזרה נוספת, שלושה ביקשו עזרה בתחום הכלכלי, חמישה בתחום הרגשי ואחד ביקש שיהיה שינוי בכללי הדירה.

- "אני רוצה עזרה בסיוע של שכר דירה או עמידר, כדי שאני אוכל לעזוב את התוכנית כי אני לא מרוצה. רוצה לגור לבד, רק שאין לי כסף לזה."
- "כן, אני צריך שמשוהו באמת יתעניין בי, משוהו שבאמת ירצה לעזור, ולא נגיד שאני לא מוצא עבודה איכפת להם רק שאני לא משלם שכר דירה, לא איכפת להם שאני מדוכא ושהמצב הנפשי שלי קשה עכשיו, יש לי מיגרנות ואני מדוכא. אין פה הרגשה של בית. אולי אם הייתי פונה היו עוזרים אבל לא איכפת להם והם רואים שקשה לי ומתעלמים"
- "היה צריך עוד מדריכה לדירה, אישה שתהיה שם ואז היינו מסתדרים יותר טוב, יש דברים שיותר קל לדבר עם אישה"
- "כן. אני רוצה להביא חברים לדירה וגם לפעמים חבר רוצה לישון אצלי, ואסור להביא חברים אחרי שבע בערב וצריך לבקש רשות וזה קשה. אנחנו לא ילדים אני רוצה לבלות עם חברים שלי בבית שלי"
- "ניראה לי שיש בעיות כלכליות בפנימייה וזה גם משפיע עלינו, נותנים לנו פחות"

בהמשך ביקשנו מהצעירים לענות על סדרה של שאלות סגורות באשר למידה שהתוכנית עזרה להם והמידה שבה הם מרוצים מהשתתפות שלהם בתוכנית. לוח ג1 מציג את ההתפלגות בנקודת הזמן השנייה ולוח ג2 משווה את ההערכות בשתי נקודות הזמן.

לוח ג1: הערכת הצעירים את המידה שבה התוכנית עזרה להם כחצי שנה לאחר הראיון הראשון

(באחוזים - N= 29)

נכון מאוד	נכון	קצת נכון וקצת לא נכון	לא נכון	בכלל לא נכון	
					האם ההשתתפות בתוכנית עזרה לך:

מאוד נכון	נכון	קצת נכון וקצת לא נכון	לא נכון	בכלל לא נכון	
13.8	27.6	10.3	10.3	37.9	בענייני עבודה
48.3	10.3	10.3	3.4	27.6	בענייני לימודים
53.6	17.9	7.1	0.0	0.0	בענייני צבא/ שירות לאומי ¹
41.4	41.4	6.9	10.3	0.0	להתקדם בחיים
34.5	51.7	13.8	0.0	0.0	ללמוד להסתדר באופן עצמאי
20.7	41.4	31.0	6.9	0.0	מבחינה כלכלית
44.8	24.1	20.7	0.0	10.3	כשעצוב לך או קשה לך
69.0	13.8	10.3	3.4	3.4	אני מרוצה מההשתתפות שלי בתוכנית

1 לגבי כל השאר השאלה אינה רלבנטית

לוח ג2: השוואה של הערכת הצעירים את המידה שבה התוכנית עזרה בין הראיון הראשון לראיון שנערך כחצי שנה לאחריו (N= 29)

לאחר כחצי שנה		פעם ראשונה		
ס.ת	ממוצע	ס.ת	ממוצע	
1.56	2.69	1.52	3.21	בענייני עבודה
1.74	3.48	1.57	3.41	בענייני לימודים
0.68	*4.57	1.19	3.71	בענייני צבא/ שירות לאומי ¹
0.95	4.14	1.03	3.72	להתקדם בחיים
0.68	4.21	1.13	3.93	ללמוד להסתדר באופן עצמאי
0.87	3.76	1.57	3.24	מבחינה כלכלית
1.28	3.93	1.14	3.83	כשעצוב לך או קשה לי
1.05	4.41	0.68	4.59	אני מרוצה מההשתתפות שלי בתוכנית

¹ בקרב מי ששאלה זו רלבנטית לגביהם
 $p < .05$ * במבחן t למדגמים מזווגים.

באופן כללי ניתן לראות נטייה להערכות מעט גבוהות יותר בנקודת הזמן השנייה ברוב התחומים מלבד בתחום התעסוקה ששם ניתן לראות עלייה קלה בשיעור המשתתפים שאינם חשים שהתוכנית עזרה להם בתחום זה. ההערכות אינן שונות באופן מובהק בשתי נקודות הזמן מלבד עלייה בתחושה שהתוכנית עזרה בתחום הצבא/שירות לאומי (ועליה על גבול המובהקות הסטטיסטית בהערכות לגבי התקדמות בחיים). מהלוחות ניתן גם להתרשם שדפוסי התגובה הם דומים גם לאחר כששה חודשים מהראיון הקודם. עם זאת, בבדיקה נוספת שערכנו, מצאנו שלמעשה אין כמעט מתאם בין ההערכות של כל צעיר בראיון הראשון לבין ההערכות שלו בנקודת הזמן השנייה. נראה שהצעירים מגיבים למצבם ולתחושותיהם בנקודת הזמן שבה הם נמצאים ויש כנראה עליות וירידות אצל מרביתם.

הערכת הליווי ושביעות הרצון מההשתתפות בתוכנית בנקודת הזמן השנייה

שאלנו את הצעירים שאלות לגבי הליווי שקיבלו במהלך התוכנית. ביקשנו מהם לדרג את תשובותיהם על פי הסולם הבא: בכלל לא נכון; לא נכון; קצת נכון וקצת לא נכון; נכון; נכון מאוד. כמו כן נתנו להם אפשרות לציין שהשאלה אינה רלוונטית עבורם.

לוח ג3: השוואה של הממוצעים וסטיות התקן של הערכות הצעירים את המלווים בשני הראיונות (N = 28)

פעם שנייה		פעם ראשונה		
ס. ת	ממוצע ¹	ס. ת	ממוצע ¹	
1.24	4.45	0.86	4.34	רוצה לעזור לך
1.23	4.34	0.83	4.52	מבין אותך
1.09	4.41	0.78	4.55	מתייחס אליך בכבוד
1.37	3.69	1.11	4.10	מצליח לעזור לך להשיג את המטרות שלך
1.08	4.34	0.91	4.48	סומך על המלווה שלך בתוכנית
1.35	3.55	1.35	4.10	יכול לדבר איתו על דברים שקשה לך איתם
1.21	3.79	1.21	3.97	לומד מהמלווה שלך הרבה דברים

פעם שנייה		פעם ראשונה		
ס. ת	ממוצע ¹	ס. ת	ממוצע ¹	
1.27	3.62	1.14	3.83	האם היית רוצה להיות דומה למלווה שלך
1.07	4.31	0.86	4.62	האם אתה מרוצה מהמלווה שלך

הסולם: 1 = בכלל לא 5 = במידה רבה מאוד

מהלוחות ניתן להתרשם שבאופן כללי ההערכות של הצעירים את המלווים שלהם בשתי נקודות הזמן הן גבוהות. בתחומים מסוימים הן גבוהות יותר, בעיקר בכל האמור ליחס של כבוד ורצון לעזור. הן מעט נמוכות יותר בכל האמור ליכולת לדבר עם המלווה על דברים שקשה אתם והמידה שבה מצליח לעזור לסייע את המטרות. בסך הכל שביעות הרצון מהמלווה גבוהה. בהשוואה בין ההערכות הראשונות ואלו שנעשו בנקודת הזמן השנייה ניתן לראות שיש ירידה מסוימת כמעט בכל ההערכות (מלבד ההערכה שהמלווה רוצה לעזור), אך ירידה זו אינה מובהקת סטטיסטית. כמו כן, גם הערכות אלו, בדומה להערכות על המידה שבה התוכנית עזרה, לא נמצאו במתאם גבוה בין שתי נקודות הזמן.

ד. זווית הראייה של צעירים שסיימו את שהותם בתוכנית

יש בידינו מידע על 15 צעירים שסיימו את השתתפותם בתוכנית. לגבי ששה יש לנו מידע מהמלווה ומהצעיר עצמו, לגבי ארבעה רק מהמלווה וחמישה רק מהצעיר. בחלק זה נציג את זווית הראייה של 12 מהצעירים באשר לנסיבות של עזיבתם והקורות אתם בכל הקשור לחייהם לאחר העזיבה. **נדגיש** שהמדובר בקבוצה קטנה שאיננו יודעים עדיין כמה היא מייצגת את כלל הצעירים המסיימים את שהותם בתוכנית. נראה שהם מכילים קבוצה גדולה של מי שנאלצו לעזוב את התוכנית או בחרו לעשות זאת לפני שהשלימו את שהותם. בחרנו להציג את הממצאים כדי להתחיל את הדיונים בתוצאות עבור הצעירים המסיימים ובהערכות שלהם את התוכנית. בכוונתנו להמשיך ולבחון סוגיות אלו גם בהמשך. כמו כן, כשנצליח לקבל הערכות רבות יותר של המלווים על המסיימים נשווה בין שתי זוויות הראייה ונציג ממצאים אלו בדוחות הבאים.

ביקשנו מהצעירים לתאר את מהלך העזיבה, רוב הצעירים התקשו לתת תשובה ברורה לכך ואמרו שפשוט רצו ללכת או שהעיר בה הדירה נמצאת לא מצאה חן בעיניהם. שישה צעירים תיארו משבר או קושי שגרמו להם לרצות לעזוב מרצונם. רק צעירה אחת אמרה שהתבקשה לעזוב בניגוד לרצונה וצעיר נוסף אמר שלחצו עליו לעזוב. צעירה אחת סיימה את השהות כמתוכנן ושלושה צעירות תיארו את העזיבה סביב התפתחות אישית חיובית.

ביקשנו מהצעירים לשתף אותנו במה שעבר עליהם סביב עזיבת הדירה, לחיוב ולשלילה.

- "לא רציתי לעזוב לחצו עלי, לא מסיבה מיוחדת פשוט ככה יצא ... זה היה מאוד קשה ומשבר כי הוציאו אותי מהדירה בלי שתהיה לי תוכנית למשהו אחר,

- עבודה, מגורים. אז עכשיו אומרים לי שאני אוכל אולי לעבור לחיפה לדירה אבל בינתיים זה קשה מאוד אני מרגיש מדוכא מזה"
- "היה איזה סיפור שרצו להעיף אותי אני לא רוצה לתאר, אבל אחר כך זה היה החלטה שלי רציתי לקחת את העצמאות שלי ידעתי שיהיה קשה אבל שאני ארים את עצמי ואסתדר לבד פשוט לא מצאתי את עצמי בחולון"
 - "אני לא אהבתי לגור בחולון וגם עזבתי כי רבתי איתם והם הציגו לי לחזור אבל לא רציתי לא רוצה לגור בחולון"
 - "היה קשה להיפרד מהבנות בדירה, זה די כמו משפחה כזאת, אבל מבחינה כלכלית והסתדרות זה היה טוב, לא עזבתי ברע, עזבתי כי רציתי לעזוב ומבחינה כלכלית עדיף לי אצל הדודים"
 - "נגמר הזמן שלי בדירה ולא עבדתי אז אמרו לי שזהו אני צריכה ללכת, הלכתי לגור עם סבתא שלי."
 - "מיציתי את התקופה בדולב, הייתי שם בתיכון ואחרי והרגשתי שאני יכולה להתקדם לבד, נתנו לי המון והכינו אותי ואז הגיע הזמן."
 - "הייתי הרבה שנים בדולב, הייתי יכולה להישאר אבל מתישהו צריך לעזוב, היה קשה בהתחלה כי זה מקום בטוח, חממה. לצאת החוצה זה קשה"
 - "החלטתי שאני לא רוצה להיות שם שאני רוצה לשכור דירה לבד, לא קרה משהו פשוט רציתי משהו אחר עם יותר פרטיות."
 - "זה לא היה איזה משהו מיוחד פשוט החלטתי לשכור דירה לבד שכל אחד יותר לעצמו, לא מבשלים ביחד או מדברים ביחד עם מדריך. הצבא עוזר לי אז זה טוב פשוט לא רציתי לגור שם"

בחלק מהמקרים העזיבה לוותה בתחושת אי נחת מהדירה:

- [ניר העמק] 'לא אהבתי להיות בעפולה, זאת לא עיר בשבילי, התוכנית הייתה טובה וגם ערן, אבל לא התאים לי לגור שם, אז עברתי לדירה של הצבא בירושלים...' "עזבתי רק בגלל העיר עפולה זה חור, קשה למצוא שם עבודה, ניר העמק זה לא מקום נחמד לפני שעברנו לדירה בעיר זה היה כמו בפנימייה וזה לא היה טוב. רציתי עיר גדולה כמו ירושלים, קצת התגעגעתי [למקום] אבל זה היה טוב לעזוב את עפולה"
- [ניר העמק] "הייתי בדירה תקופה ואז החלטתי לעזוב וחזרתי לבית של ההורים זה עדיף לדעתי יותר עצמאות מאשר בניר העמק לא אהבתי את זה שהכניסו את הדירות לתוך

הפנימייה גם ככה כל החיים הייתי בפנימייה. אני עדיין בקשר עם ערן ואם אני צריכה עזרה אז עוזרים לי"

- [ניר העמק] "העזיבה הייתה מרצוני מצד אחד, אבל המדריכות מאוד תרמו לזה שעזבתי. הבנות בדירה לא ניקו את הדירה והיה מלוכלך, כל אחד בעולמה, אני הרגשתי שאני באה לבית ריק, לא היו קשרים או יחסים קרובים שם."
- [ניר העמק] "עזבתי את הדירה וחזרתי לגור עם ההורים בצפון, לא היה לי טוב בדירה ומאוד סבלתי בשירות הלאומי אז עזבתי הכל."
- [חולון] "אני לא אהבתי לגור בחולון וגם עזבתי כי רבתי איתם והם הציעו לי לחזור אבל לא רציתי לא רוצה לגור בחולון."
- [חדרה] "היה לי קשה כלכלית להיות בדירה, היו הרבה הוצאות, שכר דירה וכל מיני דברים נוספים, חשבתי שיהיה לי יותר טוב כלכלית לגור אצל הדודים שלי והם עוזרים לי עם כל הנושא של כסף כי אני בצבא. דיברתי על זה עם ערן וזה מה שהחלטתי."

לעתים העזיבה הייתה תחת לחץ:

- [ניר העמק] "לא רציתי לעזוב לחצו עלי, לא מסיבה מיוחדת פשוט ככה יצא."
- [חולון] "היה איזה סיפור שרצו להעיף אותי אני לא רוצה לתאר, אבל אחר כך זה היה החלטה שלי רציתי לקחת את העצמאות שלי ידעתי שיהיה קשה אבל שאני ארים את עצמי ואסתדר לבד פשוט לא מצאתי את עצמי בחולון."
- [חולון] "לא עזבתי מרצוני, רצו שאני אבוא לדבר איתם ולא רצו להגיד לי על מה אז הלכתי הרגשתי לא רצויה, לא יודעת למה העיפו אותי. אבל לא היה לי טוב שם לא הייתה אווירה כפית, היה ניצול לא נעים לא מבחינת האירגון אלא האנשים. נגיד ניצלו אותי לניקיונות, ועישנו בדירה ולא התחשבו לי, מאוד התאכזבתי ולא קיבלתי כלום משם ... בכלל לגור בדירה היה משבר, אבל בסוף הסתדרתי לבד אז זה לא היה משבר לעזוב. פשוט הלכתי לעבוד ולהירשם ללימודים לבד"

כאשר הצעירים נשאלו אם היו רוצים להמשיך את השהות בדירות, עשרה ענו שלא היו רוצים ורק שניים אמרו שכן.

- "כן, הייתי רוצה להישאר שם, לפחות עד שהייתי מתארגן על סידור אחר"
- "לא. זה היה הזמן שלי לצאת לחיים"
- "אם הייתי רוצה להישאר עוד הייתי יכולה, גם עכשיו אני יכולה לחזור אם אני רוצה"
- "לא, לא בתנאים האלו, אולי אם הדירה הייתה יותר טובה"

קשר עם התוכנית

שאלנו את הצעירים אם הם נמצאים בקשר עם צעירים אחרים מהתוכנית, שמונה צעירים ענו שהם בקשר או בקשר קבוע. שלושה נמצאו בקשר לעיתים רחוקות. ורק צעירה אחת ענתה שאינה בקשר בכלל עם אחרים מהתוכנית. כאשר נשאלו על קשר עם המלווה מהתוכנית, שבעה ענו שהם בקשר קבוע ועקבי עם המלווה, ארבעה ענו שהם בקשר לעיתים רחוקות וצעירה אחת ענתה שאינה בקשר כלל עם המלווה. הקשרים היו בעיקר טלפוניים ולעיתים כללו מפגשים חודשיים. לשני צעירים היו קשרים עם איריס ולצעירה אחת היה קשר עם המנהל של דולב. גם הקשרים האלו נסבו סביב שיחות טלפוניות.

מגורים

שאלנו את הצעירים כיצד מצאו סידור מגורים לאחר שעזבו את דירת הפרויקט. שבעה צעירים ענו שגרו אצל קרובי משפחה לאחר העזיבה, בדרך כלל לתקופה קצרה. שני צעירים שכרו דירה וצעיר אחד מתגורר אצל חברים באופן זמני.

- "בהתחלה לא היה לי איפה לגור ואז גרתי אצל דודה שלי בירושלים"
- "לא מצאתי מקום לגור, אני מתגלגל בין חברים וישן אצלם"
- "עשיתי הכל לבד והסתדרתי כמו שאני רגילה להסתדר לבד זה לא היה קשה ושכרתי דירה"

לאחר מכן שאלנו את הצעירים אם היה קשה למצוא סידור מגורים אחר. שישה צעירים ענו שלא היה להם קשה, שלושה צעירים אמרו שהיה קשה ולשלושה צעירים היה קצת קשה.

- "מאוד קשה, כי זה היה פיתאומי מאוד ולא עזרו לי פשוט יצאתי מהדירה לכולם"
- "היה קצת קשה לעזוב כי אף פעם לא הייתי לבד"
- [חזרה לגור עם אמא] "היה קצת קשה כי לא חיינו ביחד הרבה זמן, והיה קשה להתרגל לגור ביחד"

הצעירים נשאלו אם היה מצב שבו לא היה להם איפה לישון. שני צעירים, שהציאה מהתוכנית לא הייתה מתוכננת על ידם, אמרו:

- "התגלגלתי בין חברים"
 - "היו חודשים בלי סידור, ישנתי אצל חברות וחבר"
- לאחד מהם עדיין אין סידור מגורים יציב והאחרת עברה לגור במעונות של מכללה.

שאלנו את הצעירים אם קיבלו עזרה בנושא מגורים לאחר העזיבה, שבעה ענו שלא קיבלו עזרה בנושא, מבין החמישה שקיבלו עזרה, שניים נעזרו במלווי התוכנית, שניים קיבלו עזרה מהצבא וצעירה חמישית נעזרה במכללה בה לומדת.

סידור המגורים של הצעירים כיום: ארבעה צעירים שוכרים דירה, ארבעה גרים אצל קרובי משפחה. צעירה אחת גרה במעונות סטודנטים, צעירה אחת מתגוררת במגורי עובדים במלון, וצעירה אחת מתגוררת בבסיס הצבאי ואצל חברות בסופי שבוע. וצעיר נוסף מתגורר באופן זמני אצל חבריו.

למעשה, ככל הידוע צעיר זה הוא היחיד מבין אלו שראיינו שאין לו סידור בטוח. עם זאת, יש לפחות עוד שתי צעירות שיעמדו בפני התמודדות עם נושא זה כשיסיימו את השירות. לבסוף נשאלו הצעירים מה התוכניות שלהם לעתיד בתחום הדיור. שבעה צעירים ענו שהם רוצים לשכור דירה, שניים ענו שהם חושבים לחזור לדירות הפרוייקט (אחד מהם נאלץ לעזוב את התוכנית אך מקווה לעבור לדירה של הפרוייקט במקום אחר), והשאר לא ידעו בשלב זה מה יעשו בעתיד בתחום זה.

- *"הסידור הזה הוא זמני, אני רוצה לשכור דירה לבד"*
- *"אני חושבת שאני אשאר כאן עד סוף השירות שלי ואז אני רוצה לעבור לתל אביב לבד"*
- *"אני לא חושבת על זה, אני עובדת וניראה מה יהיה אין לי לחץ לצאת מפה"*

עבודה

עשרה צעירים עובדים כיום, מתוכם רק צעירה אחת עובדת במקצוע שבו עברה הכשרה ושבנו תרצה לעסוק בעתיד (ספרות), צעירה אחת עובדת כמאבטחת, מתייחסת לעבודה כעבודה מקצועית ואחראית, מרוצה מהעבודה ואף חושבת להמשיך וללמוד בתחום הקרימינולוגיה וצעירה אחרת עובדת באופן מתמשך ויציב בתחום המלונאות, אם כי חושבת להתקדם וללמוד מקצוע כמו משפטים. הנותרים עובדים בעבודות לא מקצועיות בתחומים שאינם מעניינים אותם מתוך צורך כלכלי (תחנת דלק, מפעל פלסטיק, מלצרות), בין היתר משום שהם עדיין משרתים.

- *"אני ספרית בסלון, למדתי את המקצוע בבית הספר של שוקי זיקרי ואני מקווה להמשיך ולהתקדם בתחום הזה"*
- *"אני עובדת במלון כל העבודות שצריך שם, זה לא מקצועי, זה דברים פשוטים"*
- *"אני עובדת במפעל פלסטיק, עבודה די פשוטה, לא צריך הכשרה או משהו כזה"*

רק שתיים אמרו שקשה היה למצוא עבודה, אחת מהן אמרה משום שזה בצפון. האחרת עובדת באופן יציב כמאבטחת. רוב הצעירים שעבדו ניסו מספר מקומות עבודה. כאשר נשאלו איך מצאו את מקום העבודה, שישה צעירים ענו שחברים או קרובי משפחה עזרו להם, ארבעה צעירים ענו שמצאו עבודה דרך מודעת דרושים. תשעה מהם אמרו שלא קיבלו עזרה מהתוכנית בנושא העבודה לאחר יציאתם, ושלושה צעירים ענו שקיבלו עזרה ממקורות לא פורמאליים כמו משפחה וחברים, וגם הזכירו את המלווה.

הצעירים נשאלו אם הם עובדים כיום, שבעה צעירים ענו בחיוב וחמישה בשלילה. מי שאינם עובדים משרתים בצבא או לומדים. למעשה, רק צעיר אחד, שהתקשה למצוא מקום מגורים אינו עובד או לומד או משרת:

"אני רוצה לעבוד, אבל בגלל שאני לא יודע איפה אני גר אז קשה לחפש, אני מקווה להתקבל לדירה בחיפה ואז אני אחפש שם עבודה ולימודים, אם לא אני אשכור דירה ואעבוד איפה שאני אגור"

שאלנו את הצעירים אם קיבלו בעבר הכשרה מקצועית, תשעה צעירים ענו שלא קיבלו הכשרה, ושלושה צעירים ענו בחיוב. מתוך שלושה אלו רק צעירה אחת השלימה את ההכשרה ועובדת בתחום זה (ספרות). שני הצעירות הנוספות עזבו את הקורס במהלכו ואינן מעוניינות לעבוד בתחום זה.

- "קיבלתי קורס בטכנולוגיה אבל הפסקתי כי לא אהבתי את זה"
 - "קיבלתי קורס בקוסמטיקה וגם קורס בהנהלת חשבונות שעזבתי"
- הצעירים נשאלו מה התוכניות שלהם בתחום העבודה ומקצוע. לרוב הצעירים היה מושג כללי של תחום שבו הם מעוניינים אך לא הייתה תוכנית פעולה בנושא או היכרות עם הדרישות בתחום. ובדומה לראיונות שבוצעו בעבר, גם בשלב זה היו פערים גדולים בין ההישגים הנוכחיים של הצעירים והשאיפות שלהם לעתיד. (צעירה ללא בגרות שנפלטה מקורסי הכשרה פשוטים יחסית, שואפת ללמוד משפטים)
- "אני רוצה ללכת ללמוד באוניברסיטה לא יודעת בדיוק מה עדיין, אני חושבת על זה ולפי מה שאני אלמד יהיה לי גם מקצוע"
 - "כרגע רוצה לעבוד בעבודה מועדפת ואחר כך אני רוצה להיות מפורסמת בתחום הבמה וגם לפתוח עסק"
 - "אני רוצה לעבוד במקצוע טיפולי אולי לעזור לאחרים שחיים שלהם קשים בכלל אני יש לי מוסר עבודה גבוה אני יודע לעבוד ותמיד עבדתי אולי אני יעבוד בתחום טכני יותר "
 - "חושבת לעבוד בניהול, לא יודעת בדיוק איפה, אני עוד בצבא עכשיו"

מצב כלכלי

מקור ההכנסה של רוב הצעירים היה ממשכורת או משכר בשירות צבאי ולאומי, ארבעה צעירים דווחו על מקור הכנסה לא פורמאלי, של הורים או דודים.

- "משכורת צבאית ואני גרה עם אימא שלי אז אין לי הוצאה של שכר דירה"
- "בהתחלה הייתי צריכה להסתדר לבד כי אין לי תמיכה אבל עכשיו שיש לי משכורת המצב מצויין"
- "אני מקבלת יותר ממשכורת צבאית רגילה ויש לי תמיכה מהדודים"
- "אני עובדת וגם מקבלת מאבא ואימא שלי מדי פעם כסף"

הצעירים נשאלו אם היה מצב כלכלי קשה במיוחד, שישה צעירים ענו בחיוב ושישה בשלילה. ארבעה מהצעירים דווחו שיש להם חובות, לבנקים, חברות סלולריות, וחברים. אך רק צעירה אחת דווחה על חשבון בנק חסום ועל תביעות משפטיות.

- שנים מהצעירים שהיציאה שלהם לא הייתה לרצונם (אחת סולקה ועל האחר 'הופעל לחץ' לדבריו לעזוב לפני שהיה מוכן) תיארו מצב כלכלי קשה במיוחד:
- "כן, כי אני לא עובד ואין לי הכנסה אחרת או הורים שיממנו אותי"

- אני במצב ירוד מאוד, יש לי מינוסים וזה הולך להגיע לבית משפט, חוץ ממגורים של המכללה אני לא מקבלת כלום"

גם צעירים אחרים תיארו קשיים כלכליים :

- "לא ממש אבל יש לי חובות שמצטברים מפעם"
- "בהתחלה כשיצאתי היה קשה כי אין לי תמיכה מהמשפחה או מהתוכנית ובגלל זה גרתי אצל סבתא"

כאשר נשאלו מה עשו לגבי הקושי הכלכלי, חלק מהצעירים ענו שהלכו לעבוד, חלקם נעזרו במשפחה וחברים. אחת לקחה הלוואות שאותן מתקשה להחזיר. רק צעירה אחת הרגישה שבשל הקושי הכלכלי היו מצבים שלא הייתה בטוחה שיש לה מספיק כסף לקנות אוכל. שאר הצעירים לא חשו במצוקה זו. למעשה, רוב הצעירים (9) חשו שהם בטוחים או חושבים שתהיה להם הכנסה סבירה בזמן הקרוב, ורק שלושה חוסר ביטחון בתחום זה. לסיכום שישה מהצעירים ענו שמצבם הכלכלי הוא טוב או סביר, ארבעה דיווחו על מצב כלכלי לא טוב, ושניים דיווחו על מצב כלכלי קשה.

שירות צבאי / לאומי

מתוך הצעירים שרואינו בשלב זה, שניים לא שירתו כלל, שניים שירתו בשירות לאומי, ושמונה משרתים או סיימו לשרת בצבא. מתוך הצעירים שסיימו שירות שלושה סיימו שירות מוקדם.

- "היה לי קשה בזמן שהייתי בצבא מכל מיני בחינות לא רק בצבא הייתה לי שנה קשה גם בצבא היו לי בעיות בריאות ולכן השתחררתי"
- "הייתי בשירות לאומי בגן ילדים וברכיבה טיפולית ולא היה לי טוב, אהבתי את הילדים בגן אבל לא את הצוות היה לי קשה ממש גרוע ועזבתי מוקדם"
- "הייתי פקידה ולא הסתדרתי אני ראש גדול, עברתי תפקיד אבל הסתבכתי בצבא, המערכת הצבאית נוקשה מידי בשבילי, אחרי החופש שהיה לי בפנימייה היה קשה להתרגל לצבא, היה לי קשה לא הסתדרתי"
- "השירות טוב לי, אני בתפקיד מנהלי בשריון. זה עד ינואר, אני שמחה שיש לי מסגרת, המפקד שלי טוב וגם הבנות שאיתי"

מתוך הצעירים ששירתו, שבעה מדווחים על שביעות רצון גדולה או שביעות רצון, ורק שלושה אינם שבעי רצון מהשירות ששירתו. שאלנו את הצעירים אם הרגישו ששירות נתן להם משהו. התשובות היו מעורבות.

- "זה נתן לי ניסיון, עצמאות, בטחון, וידיעה שאני יכולה להיות בתפקיד רציני"
- "הצבא נתן לי כוח, למדתי להיות יותר חזקה"
- "ממש לא, זה בעיקר לקח לי את הבריאות הפיזית והנפשית"

- "רציתי להתגייס, אבל לא מרגישה קיבלתי משהו מיוחד"

לימודים

מתוך שנים עשר הצעירים שרואיינו בשלב זה רק שניים לומדים כיום, אחת קורס מקצועי והשנייה לימודי תו"נ במכללה. אך כל הצעירים מלבד אחת ציינו שהם מעוניינים להמשיך ללמוד בהמשך: שישה מעוניינים בלימודים אקדמאיים, שניים בקורסים מקצועיים ושלושה אינם יודעים עדיין מה ירצו ללמוד.

- "אולי אני אלמד הדרכה עם בני נוער, אני חושב שזה מאוד יתאים לי ואני אדע לדבר איתם דוגרי כי אני גם עברתי קשיים"
- "רוצה ללמד איפור ועוד מקצועות טיפוח"
- "רוצה להיות שחקנית, ללמוד משחק ולהשתלב בתיאטרון"
- "בשנה הבאה אני אלך ללמוד, אבל אני לא סגורה על כיוון"
- "אולי אחרי הצבא אני יעשה קורס באנגלית וגם פסיכומטרי ואחרי זה לימודים באוניברסיטה"
- "אני רוצה ללכת ללמוד באוניברסיטה לא יודעת בדיוק מה עדיין, אני חושבת על זה ולפי מה שאני אלמד יהיה לי גם מקצוע"
- "אני בטוחה שאני אלמד עוד בהמשך, לא יודעת מה"

קשר עם גורמים טיפוליים / חוק

לחמישה צעירים היה קשר עם עו"ס מאז עזיבת הדירה. שני צעירים דרך מסגרות הרווחה, שניים דרך הצבא ואחד בקשר עם איריס.

- "המש"קית ת"ש בצבא, זה סוג של עובדת סוציאלית"
- "ברווחה בעיר, העו"ס של אימא שלי"
- "במסגרת הצבא, עם קב"ן פסיכולוג ופסיכיאטר"

שלושה צעירים מקבלים ייעוץ פסיכולוגי או דרך מסגרת אחרת: שניים מקבלים את הטיפול דרך הצבא ואחד במסגרת פרטית.

- "יש לי טיפול דרך הצבא, אני ביקשתי כי לא היה לי עם מי לדבר ואז זה המשיך כטיפול קבוע"

- "בקשר עם פסיכולוגית שהייתה לי מגיל 10, מדברים לפעמים בסופי שבוע"

לשני צעירים היה קשר עם המשטרה מאז עזיבת הדירה, במקרה אחד בשל הגשת דיווח מצד הצעירה ובמקרה שני המרואיינת ביקשה שלא לפרט.

שאלנו את הצעירים אם היה להם למי לפנות כאשר היה קשה. רק צעירה אחת אמרה שלא היה לה למי לפנות, שאר הצעירים מצאו משאבים שונים במשפחה, מלווה של דירה וחברים.

- "אני בקשר טוב עם ערן ויכולה תמיד לדבר איתו"
- "יש לי חברים ומשפחה לפנות אליהם"
- "הייתה לי משפחה מארחת מדולב וגם המדריכה מדולב"
- "אני בקשר עם ערן והוא עוזר אם צריך"
- "לחברות שלי; יש לנו קשר ממש חזק"

הצעירים נשאלו אם היו פונים למלווה של הדירה או לצוות המלווה בעת הצורך, עשרה צעירים מתוך השניים עשר שראיינו ענו שהיו פונים.

הצגנו בפני הצעירים שורה של שאלות הנוגעות לתחומי חיים הקשורים ביחסים בינאישיים. שמונה מתוך 12 הצעירים אמרו שיש להם אותו מספר של חברים כמו שיש לאחרים או יותר ורק אחת (שעזבה את חולון) חשבה שיש לה הרבה פחות חברים והיא היחידה שחשה שבכלל אינה יכולה לדבר עם חבר קרוב כשיש לה קשיים.

לוח 1: יחסים חברתיים ותמיכה מאז העזיבה (12 ראיונות)

מרבית הזמן או תמיד	האם יש לך מישהו:
8	שיכול לעזור לך שאתה חולה
9	יש משהו שיעזור לך בסידורים יומיומיים כשאתה חולה
10	שמקשיב לך כשאתה חש צורך לדבר
9	שיכול לתת לך עצה טובה בזמן משבר
9	יש משהו שאתה רוצה מאוד את העצה שלו
11	שמגלה לך חיבה ואהבה
9	שאתה יכול לבלות איתו ביחד
11	שאתה יכול לעשות איתו משהו של כיף
10	יש משהו להעביר איתו את הזמן בצורה רגועה
8	יש משהו שאתה יכול לספר לו על הדאגות והפחדים האישיים שלך

נראה מהלוח שלרוב רובם של הצעירים יש מקורות תמיכה חברתיים המסייעים בהיבטים רגשיים ואינסטרומנטאליים.

מבט לאחור

- הצעירים התבקשו לחשוב במבט לאחור מה הדברים הטובים שקרו להם בזמן השהות בדירה.
- "טוב היה שהיו לי חברות ממש טובות שם וגם המדריך ואיריס ניסו לעזור לי וכיוונו אותי למקומות טובים"
 - "היו הרבה דברים טובים. זה היה כמו משפחה וגם מימנו לי לימודים, זה היה הבית שלי בשנים האלו"
 - "התקדמתי שם ולמדתי דברים כדי שאני אוכל להסתדר לבד"
 - "היה טוב שהיה את ערן, וגם עבדתי וזה ממש טוב לי, היו לי חברים והייתי עם אנשים שזה חשוב"
 - "היה סוג של בית ועזר בתקופה שהייתי צריכה"
 - "לא יכולה להגדיר בדיוק, היה נחמד, דאגו לי זה לא היה משהו ספציפי המדריך היה טוב"
 - "הייתי עם חברות וכל העניין של השירות הצבאי מאוד עזר"

שאלנו את הצעירים מה היו הדברים הרעים שקרו במהלך השהות בדירה.

- "זה שהדירה בתוך פנימייה זה רע מאוד לדעתי ואין מספיק עצמאות ומקום לגדול"
- "המנהל של ניר העמק היה ממש לא נעים והיה נכנס לדירה כל הזמן ומעיר ומעיק, זה לא מקום טוב לדירה"
- "זה שזרקו אותי החוצה זה דבר ראשון, וגם שלא נתנו לי מספיק תמיכה במקומות שהייתי צריך"
- "הכול היה רע, המדריכות לא היו בסדר איתנו, והבנות שם כל הזמן ניסו לנצל שאחרות יעשו הכול, והבית היה מטונף ולא עזרו בכלום"
- "רע היה שהמדריכות לא עשו את התפקיד שלהן בלעזור וזה שלא הקשיבו לי"
- "זאת הייתה עיר מגעילה שם וגם לא הייתה לי מספיק מוטיבציה"
- "גם לא משהו מיוחד, פשוט זאת עיר נורא מדכאת שם ולא רציתי להיות שם"

מבט לעתיד

הצגנו בפני הצעירים שורה של שאלות הנוגעות למידת התקווה שיש להם ולתפיסת העתיד שלהם.

לוח 24: תפיסת העתיד

רוב הזמן, כל הזמן	הרבה פעמים	לפעמים	אף פעם, רחוקות לעתים	
9	2	1	0	אני חושב שאני מסתדר די טוב בחיים
5	1	4	2	אני מסתדר בחיים באותה מידה כמו צעירים אחרים בגילי
8	3	1	0	אני יכול לחשוב על הרבה דרכים להשיג את הדברים שחשובים לי בחיים
6	2	4	0	אפילו במצבים שאחרים רוצים לוותר אני יודע שאני יכול למצוא דרכים לפתור את הבעיה
6	2	4	0	כשיש לי בעיה אני יכול למצוא הרבה דרכים לפתור אותה
8	1	3	0	אני חשוב שדברים שעשיתי בעבר יעזרו לי בעתיד

לוח ד'3: תפיסת העתיד

לא מסכים/ מאוד לא מסכים	מסכים	מסכים מאוד	
0	6	6	תהיה לי משפחה משלי, טובה ומוצלחת
1	7	4	יהיו לי חיים ארוכים
2	5	5	יהיה לי בית יפה במקום טוב
1	4	7	העתיד שלי יהיה מאושר
8	3	1	אף פעם לא יהיה לי מספיק כסף
10	2	0	לאנשים כמוני קורים דברים רעים

מהלוחות ניתן ללמוד שרוב הצעירים מציגים תפיסה חיובית כלפי עצמם ועתידם. אמנם,

כמחצית מהם חושבים רק לעתים רחוקות או לפעמים שהם יוכלו להסתדר כמו צעירים אחרים בגילם, אך תשעה מתוכם מרגישים רוב הזמן או כל הזמן שהם מסתדרים היטב בחיים. רק צעיר אחד לא חשב שהעתיד שלו יהיו מאושר או שיהיו לו חיים ארוכים ורק שניים לא הסכימו עם ההיגד שיהיה להם בית יפה במקום טוב.

הערכת התוכנית והמלווה

בכל אחד מהראיונות ביקשנו מהצעירים להעריך את התוכנית ואת המלווה שלהם. עשינו זאת גם בראיון שנערך לאחר העזיבה.

לוח ד'4: הערכת המלווה בתוכנית

קצת נכון / נכון מאוד	קצת נכון וקצת לא נכון	בכלל לא נכון / לא נכון	האם אתה מרגיש שהמלווה בתוכנית:
8	3	1	רצה לעזור לך
8	2	2	הבין אותך
9	1	2	התייחס אליך בכבוד
6	3	3	סמכת עליו
7	1	4	יכולת לדבר עם המלווה שלך על דברים שקשה לך איתם
5	3	4	הצליח לעזור לך להשיג את המטרות שלך
4	1	7	למדת מהמלווה שלך הרבה דברים
1	2	9	אתה רוצה להיות דומה למלווה שלך
7	3	2	האם אתה מרוצה מהמלווה שלך

ההערכה של הצעירים את המלווים הייתה מעורבת למדי. הנטייה הברורה של רוב הצעירים הייתה להעריך את היחס והעמדה של המלווה במונחים חיוביים, אך בכל הנוגע לסיוע בהשגת המטרות והלמידה מהמלווה ההערכות של הצעירים היו יותר מסויגות. מעניין שתשעה מהצעירים אמרו שכלל אינם רוצים להיות דומים למלווים שלהם. זו תגובה שנראית די חריגה בהתייחס לכל שאר ההערכות של הצעירים ומן הראוי לבחון סוגייה זו בהמשך המחקר על ידי הצגת שאלות ממוקדות לצעירים שיגיבו כך בראיונות עתידיים, כדי להבין מה עומד מאחורי תגובה זו. בסך הכל ניתן לראות שרק שני צעירים מתוך הקבוצה שראיינו אמרו שאינם מרוצים מהמלווה ושבעה אמרו שנכון (2) או נכון מאוד (5) שהם היו מרוצים מהמלווה.

לוח ד'5: עד כמה התוכנית עזרה בתחומים שונים

קצת נכון וקצת לא נכון	בכלל לא נכון / לא נכון	נכון / נכון מאוד
-----------------------	------------------------	------------------

3	6	3	בענייני עבודה
7	2	2	בענייני לימודים
6	2	0	בענייני צבא/ שירות לאומי
7	1	4	להתקדם בחיים
8	1	3	ללמוד להסתדר באופן עצמאי
5	3	4	מבחינה כלכלית
5	4	3	כשעצוב לך או קשה לך
9	2	1	בסך הכל אתה מרוצה מההשתתפות שלך בתוכנית

יש שונות רבה בהערכות הצעירים. באופן כללי, התחומים שבהם יותר צעירים העריכו שהתוכנית עזרה להם היו ללמוד להסתדר באופן עצמאי, להתקדם בחיים ובענייני לימודים. יחד עם זאת, חלק לא קטן מהצעירים הרגיש שזה בכלל לא נכון שהתוכנית עזרה להם בתחומים אלו. ההערכה של מחצית מהצעירים בנושא העבודה הייתה 'פושרת' - קצת נכון וקצת לא נכון. בסך הכל, רק צעיר אחד אמר שזה בכלל לא נכון שהיה מרוצה מההשתתפות שלו בתוכנית, ארבעה אמרו שזה נכון ועוד חמישה אמרו שזה נכון מאוד שהם מרוצים מההשתתפות שלהם בתוכנית.

הצעות והמלצות של הצעירים

- ביקשנו מהצעירים להעלות רעיונות ומחשבות מה עוד כדאי לעשות כדי לעזור לצעירים במצב דומה.
- [חולון] "אני חושבת שהפרויקט גדל הרבה ויש הרבה אנשים שצריכים עזרה וצריך יותר מדריכים, כי המדריכים היו אחלה אבל כולם באים אליהם לעזרה וצריך יותר מדריכים"
 - [חולון] "צריך לשאול את הצעירים מה טוב להם ולנסות להתקרב אליהם לעשות איתם שיחות, אפילו הבן אדם שהוא הכי אנטי זה יכול לרכך אותו. לא להטיף מה טוב ומה לא. להיות חבר ולא מעל, לא להתנשא"
 - [ניר העמק] "העבירו את הדירה לתוך הפנימייה וזה לא היה טוב כי זה ילדים שכל החיים גדלו בפנימיות ולכן גם לא רציתי להמשיך"
 - [ניר העמק] "בדירה, יש בעיה עם כללים וחוקים שהם כמו בפנימייה, אסור לארח, אסור לחזור מאוחר, זה לא מלמד עצמאות. גם המנהל הקשה עלי מאוד"
 - [ניר העמק] "צריך פיקוח על המדריכים, לא כולם טובים וצריך לבדוק מי כן ומי לא. צריך גם שיחות קבועות עם אנשי מקצוע לכל מי שגר בדירה"

ה. זווית הראייה של מלווים על צעירים שסיימו את שהותם בתוכנית

המלווים מסרו דיווחים על עשרה צעירים שעזבו את התוכנית. רק לגבי שניים מהצעירים המדובר בעזיבה מתוכננת כי השלימו את שהותם. לגבי חמישה מהצעירים מדובר על משבר ועזיבה שלא ביוזמת הצוות ולגבי צעיר אחד המדובר בשינוי חיובי שהביא לעזיבה. רק לגבי שניים מתוכם העריכו המלווים שהצעיר היה נתרם מהמשך שהות בדירה.

- "הצעיר לא לקח אחריות על החיים שלו, לא התייצב לבית משפט שנקבע לו למרות שקיבל מאיתנו סיוע ולווי, החל לעבוד עם בעל בית "מפוקפק" בשיפוצים שאימץ אותו ובחר ללכת איתו"
- "הצעיר נפקד מהצבא ונשפט על כך, כרוג נמצא בכלא לפני משפט על מספר נושאים, על רקע זה עזב את הדירה"
- "הצעירה הלינה חבר בדירה בניגוד לכללים, הושעתה למספר ימים מהדירה, ולאחר מכן כאשר הוזמנה לשיחת ביניים עדכנה אותנו שהיא לא מתכוונת לחזור לדירה"
- "הצעירה עזבה על רקע משבר נפשי, חוסר השתלבות בשירות הלאומי וחוסר רצון לנסות לתקן את המצב. היא נקלעה גם לנתק עם המדריך המלווה"

חלק סיימו במה שנראה כמעבר לעצמאות, גם אם לא היה מתוכנן על ידי הצוות:

- "התגייסה לצבא והעדיפה לגור בדירת אל"ח קרוב לבסיס שלה בירושלים"
- עזבה ושכרה דירה עם בן זוג לאחר שעבדה לאורך זמן ממושך במקום עבודה אחד וכיסתה חלק מהחובות שלה
- "עזיבה לאחר הגיוס לצבא בעקבות החבר שעזב את הדירה בשל חוסר התאמה וביחד שכרו דירה במקום אחר בסיוע הצבא"
- "החליטה שעוזבת את הדירה בעקבות שינוי בחדרי מגורים, רצתה להתגורר בדירה לבד"
- "רצון לגור במגורים עצמאיים גם בתקופת הצבא"

בתיאור של השהות שלהם בדירות הם ציינו שלגבי תשעה לא היו להם מקורות תמיכה שהיו יכולים לעזור לצעיר במהלך השהות. ההערכה שלהם באשר למידת הסתגלותם למסגרת בעת שהותם מראה תמונה מורכבת.

לוח 1: הערכת ההסתגלות של הצעיר בעת השהות במסגרת

במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה מועטה	במידה מועטה מאוד	
1	6	3	0	עמד בכללי ההתנהגות של הדירה

4	5	1	0	השתלב חברתית
1	2	7	0	תרם לאחרים
4	4	0	2	היה מוכן לקבל הדרכה והכוונה מהמדריך
2	2	4	1	השקיע כדי להשיג יעדים אישיים
0	7	3	0	הערכה כוללת של ההסתגלות למסגרת

מהלוח עולה שלגבי שלושה צעירים ההערכה הייתה שהם הסתגלו במידה מועטה. חמישה צעירים השקיעו במידה מועטה מאוד או מועטה כדי להשיג את יעדיהם האישיים ושלושה צעירים עמדו בכללי ההתנהגות בדירה רק במידה מועטה. בצד החיובי יותר, לגבי שמונה צעירים נאמר שהם היו מוכנים לקבל הדרכה והכוונה במידה רבה ורבה מאוד ולגבי תשעה נאמר שהם השתלבו חברתית במידה רבה ורבה מאוד. נראה אם כן, שההסתגלות של חלק ניכר מצעירים אלו לדירה ולנדרש מהם כדי להשיג את היעדים לא הייתה מלאה.

לוח ה-2: הערכת המלווים את השינויים במשתתף במהלך השנות בדירה

התקדמות					
+3	+2	+1	ללא שינוי	נסיגה	
0	0	2	7	0	לימודים
0	5	3	2	0	תעסוקה
0	3	3	3	0	מציאת תעסוקה
2	3	1	2	0	שירות צבאי/לאומי
1	7	1	1	0	יכולת לניהול חיים עצמאיים
3	4	2	1	0	שמחת חיים, מצב רוח חיובי
2	3	4	1	0	אופטימיות, ביטחון בעתיד
2	2	4	2	0	קשרים חברתיים
0	6	3	1	0	ביכולת להתמודד עם קשיים ומשברים
0	2	4	4	0	התנהגות הנורמטיבית
0	3	5	2	0	התמודדות עם קשיים רגשיים

התקדמות					
+3	+2	+1	ללא שינוי	נסיגה	
1	4	3	2	0	השגת יעדים בתחום ההכנה לחיים עצמאיים

התמונה המתקבלת מדיווחי המלווים היא חיובית למדי. לגבי אף לא אחד מהצעירים ההערכה הייתה שבעת השהות בתוכנית חלה נסיגה במצבו. התחום שבו לא חל שינוי לגבי מרבית הצעירים הוא תחום הלימודים. ההתקדמות הבולטת ביותר חלה בתחום של שמחת חיים ומצב רוח חיובי ובתחום היכולת לניהול חיים עצמאיים. לגבי שמונה צעירים חלה התקדמות בתחום התעסוקה, ולגבי תשעה צעירים חלה התקדמות ביכולת שלהם להתמודד עם קשיים ומשברים.

בסיכום שלהם, המלווים מעריכים, שלגבי שלושה משתתפים שעזבו התוכנית לא השפיעה באופן משמעותי, לגבי חמישה שהתוכנית תרמה להם ולגבי שנים נוספים שהתוכנית תרמה רבות. שאלנו אם ניתן להפיק לקחים מהשהות של צעירים אלו עבור כלל התוכנית

- "היו וויכוחים בזמן השהייה בניר העמק ועזבה בעיקר בגלל המסגרת הלוחצת של הכפר"
- "הצעירה סירבה לחיות בתנאים הדומים לאלו שבהם חייה בפנימייה רוב חייה, מגורים עם עוד צעירות בחדר אחד, כללים של מנהל הכפר"
- "הצעירה מאוד התאימה לתוכנית אך לא שתפה פעולה מספיק. לא התמידה בעבודה ובלמודים, לא חסכה כסף ולא שילמה שכ"ד ולא התאמצה לבנות לעצמה תוכנית ולנסות לעמוד בה ולכן עזבה בדיוק בסיום התקופה"
- "לא היה לנו מענה לבעיות בתחום הנפשי שכנראה גם גרמו לחוסר הרצון שלה להמשיך להתמודד עם הקשיים"
- "אם הצעירה הייתה נשארת בתוכנית הייתה יכולה להתקדם רבות כי היא שיתפה פעולה, שאלה, רצתה עזרה וידעה לפנות ולקבל עזרה, אבל נמשכה אל החבר שלה."

הסוגיה של הקושי להשתלב במסגרת הפנימייתית של ניר העמק עולה גם בדברי חלק מהצעירים שעזבו.

שאלנו לגבי מקומם של הצעירים היום והקשר שלהם עם המלווים. לגבי שלושה מהעוזבים ידוע שהם מתגוררים עם בני משפחה, שלושה גרים באופן עצמאי, ושניים גרים בדירות מטעם הצבא או העבודה. ארבעה מתוכם שומרים על קשר עם המלווה, שלושה לא שמרו על קשר כלל ועוד שלושה היו בקשר שנותק.